

MAGYAR BOTANIKAI LAPOK.

(UNGARISCHE BOTANISCHE BLÄTTER.)

Kiadja: — Herausgeber:
Dr. DEGEN ÁRPÁD.

Szerkeszti: — Redacteur:
ALFÖLDI FLATT KÁROLY.

Főmunkatárs: — Hauptmitarbeiter:
THAISZ LAJOS.

II. évfolyam.
Jahrgang.

Budapest, 1903. augusztus hó.
Budapest, August 1903.

N°. 8. SZ.

A 8. szám tartalma. — Inhalt der 8. Nummer. — *Eredeti közlemények.*
— *Originalaufsätze.* — THAISZ L. *Sesleria Bielzii* Schur, p. 233. old. — Über *Sesleria Bielzii* Schur, p. 239. old. — Borbás V. Az *Oenothera* hazánkban (in Hungaria), egy ábrával (mit einer Abbildung), p. 243. old. — A Flatt K. *Clusius* Pannóniai növényhistoriájának eltérő példányai, p. 249. old. — Die abweichenden Exemplare der *Clusius'schen* pannonischen Pflanzenhistorie, p. 252. old. — *Apró közlemények.* — *Kleine Mitteilungen.* — Borbás V. *Aspidium thelipteris*, var. *brachytomum* Borb. var. nova, p. 256. old. — *Tilia tomentosa* Moench *proterandra*, p. 256. old. — Degen A. *Centaurea reichenbachiioides* Schur Verseez mellett (bei Verseez), p. 256. old. — Murr J. A tengerinek *aerogyn* alakja. — Die *aerogyne* Form des *Maies*, p. 257. old. — *Hazai botanikai dolgozatok ismertetése.* — *Referate über ungarische botanische Arbeiten.* — Wallner I. Sopron környékén található virágos növények és edényes *cryptogamok* nemei és fajai. — Die Gattungen und Arten der in der Umgebung von Sopron vorkommenden Blütenpflanzen und Gefäßkryptogamen, p. 258. old. — Polgár S. Győr vidékének vízi és vízparti edényes növényzete. — Die Wasser- und Ufer-Flora der Umgebung von Győr, p. 259. old. — Bartal K. Adatok a Baba-hegycsoport és környéke növényzetének ismeretéhez. — Beiträge zur Kenntniss der Flora der Baba-Gebirgsgruppe und ihrer Umgebung, p. 260. old. — Tuzson J. A bélsugarak csavaros szerkezetéről. — Über die spiralförmige Structur der Markstrahlen, p. 260. old. — Hollós L. Nógrádmegye földalatti gombái. — Die *Hypogaeen* des Neograder Comitatus, p. 261. old. — *Meghalt.* — *Gestorben.* Crépin F., p. 261. old. — Haussknecht K., p. 262. old. — Askenasy J., p. 262. old. — Pichler T., p. 262. old. — *Gyűjtemények.* — *Sammlungen.* «Magyar füvek gyűjteménye». — «*Gramina hungarica*», p. 263. old.

Sesleria Bielzii Schur.

Irta: Thaisz Lajos Budapest.

Az erdélyi flóratérség havasainak és alhavasainak sziklás-tüves helyein terem egy *Sesleria*-faj, melyet legelőször pontosabban az élesszemű Schur vizsgált meg s kiderítette, hogy különbözik az alsóbb hegyvidéken termő *Sesleria*-któl. El is nevezte *Sesleria Bielzii*-nek, Bielz Albert nevére, kitől a növényt első ízben kapta. Ez a név csakhamar a synonymák tömegében veszett el. A szóban forgó növény, különösen Janka vizsgálata óta, egészen a mai napig, még Ascherson és Graebner *Synopsis*-ában is *S. coeruleans* Friv. néven szerepel, melyhez a *S. Bielzii* Schur synonymként van csatolva.

A budapesti magvizsgáló állomás kiadásában megjelenő «Magyar Füvek Gyűjteménye» című vállalat készített arra, hogy a kritikusabb és kétesebb magyar füveket alaposabb revízió alá vegyük. Így került a sor Schur-nak kérdéses *Sesleria*-jára is, melyet

vállalatunk megindítója Dr. DEGEN Árpád nagy mennyiségben gyűjtött az erdélyi flóratérsület különböző havasain.

Reám hárult az a feladat, hogy az irodalomban annyit hánytvetett *S. Bielzii*-re teljes világosságot vessek, főként Dr. DEGEN-nek ama gyanúja folytán, hogy hátha SCHUR-nak mégis igaza van és faja megállja a helyét?

Ezt kiderítendő, Dr. DEGEN szívéssége folytán megvizsgáltam az ő balkáni gazdag *S. coerulans* anyagát, mely között eredeti FRIVALDSZKY-féle példány is található, ezt hasonlítottam össze azzal a bőséges anyaggal, melyet Dr. DEGEN az erdélyi flóratérsület havasairól: Buceacs, Királykő, Nagy-Hagymás, Cisia, Galatiu, sőt a locus classicus-ról: az Ünökő-ről is hozott. Vizsgálatom eredménye az, hogy a magyar havasok növénye különbözik a balkánitól, ennek folytán a *S. Bielzii* SCHUR nevet reaktiválónak tartom.

Mielőtt ebbeli meggyőződésemet vizsgálataim adataival is bizonyítanám, ismertetnem kell az egész áttanulmányozott, igen zavaros magyar *Sesleria*-irodalmat, mely annyi félrevezetésnek és sok esetben helytelen következtetésnek forrása lón.

BAUMGARTEN (Enum. 1816. III. p. 228.) a *S. distichá*-n kívül flóratérsületéről még csak a *S. coerulá*-t említi ilyenképen: «In herbidis montosis juxta Segesvár ibidem am Siecheberg; item prope N. Bunn ibidem post vineta et in pratis subalpinis etc. copiose». Ezen termőhelyek közül a hegyi régióba tartozók a *S. Heuffariana*-ra, a subalpin régióba esők pedig a *S. Bielzii*-re vonatkoznak, de lehet, hogy részben a *S. rigida* HEUFF.-ra is. Persze abban az időben még egyik sem volt megkülönböztetve.

SCHUR 1850-ben írja le a *S. Bielzii*-t (Verh. des siebenb. Ver. I. p. 109.), melyet BIELZ Albert az Ünökön, ő maga pedig az Árpádon fedezett fel s úgy sejtí, hogy KLADNI is megtalálta ugyanazt a fagarasi havasokon.

Két évvel később, 1852-ben, GRISEBACH és SCHENK (WIEGM. Archiv für Naturgesch. p. 361.) a *S. Bielzii*-t, HEUFFEL *S. rigida*-ja alá vonják. SCHUR ennek hatása alatt később (Sertum 1853. p. 84.), azon téves állítást kockáztatja, hogy növénye a *S. rigida*-hoz tényleg közel áll (pedig dehogy!), mindazonáltal megmarad korábbi álláspontjának lényegén, ami «mihi valde diversa videtur» megjegyzéséből tűnik ki. 1856-ban pedig (Verh. d. Zool. bot. Ges. VI. p. 202.) növényét a *S. rigida* HEUFF. var. *ovoidea* SCHUR alá vonja, tehát ő maga is a synonymák közé helyezi a *S. Bielzii* nevet. A bánási flóratérsület havasain HEUFFEL szintén megtalálta a *S. Bielzii*-t s azt (Enum. pl. Banat, 1858. p. 191.), mint változatot vonta a *S. rigida*-hoz.

1859-ben SCHUR (Botan. Rundr. p. 75.) másodszor írja le a *S. Bielzii*-t s azt mondja róla, hogy palaközetben nő (azóta mérszen is megtalálták!), míg a tőle «nagyon különböző» *S. rigida* állandó mérsznövény. Ugyanezen műben, mely FUSS Mihály reviziója alatt jelent meg, FUSS megjegyzést fűz SCHUR leírásához s kételkedik a

faj önállóságában, már csak azért is, mert egy BIELZ által a rodnai havasokon gyűjtött példányban a nagytekintélyű HEUFFEL az ő *rigida*-ját ismerte fel.

Igy a *S. Bielzii*-t JANKA-nak az Adnotationes in plantas Dacicas etc. című cikkének (Linnaea 1859. XXX. p. 616.) megjelenéséig mindig a *S. rigida*-val confundálták, ekkor azonban a balkáni növényeket is jól ismerő JANKA kisütötte, hogy SCHUR sokat vitatott növénye nem is a *S. rigida*-val, hanem egy a Balkánon honos növényfajjal: FRIV. *S. coeruleans*-ával azonos. Bár JANKA-nak ezen korrekciója közelebb állott a valósághoz, mint GRISEBACH, HEUFFEL és FUSS nézetei, mégis helytelen volt s ennek dacára napjainkig fentartotta magát. JANKA még ugyanazon évben (Botan. Zeitung 1859. p. 74.) enyhített korábbi határozott véleményén, amidőn azt mondta, hogy a *S. Bielzii* a *S. coeruleans*-nak egy «igen jelentéktelen módosulata». Annak dacára a «*Sesteria*-Arten Europa's und Asien's» (Ö. B. Z. 1860. p. 35.) című cikkében csakis *S. coeruleans*-ról emlékezik meg, a *S. Bielzii*-ről pedig nem.

És most midőn az irodalmi felsorolásban SCHUR-nak Enum. pl. Transsilvaniae (1866. p. 743—747.) című legnagyobb művéhez értem el, lehetetlen ki nem terjeszkednem a többi *Sesteria*-kra is, hogy az akkori idők viszonyait jellemezhessem. SCHUR itt összesen 8 *Sesteria*-fajt sorol fel, ezek közül a mostani felfogás szerint csak 3 áll fenn (*S. Bielzii rigida*, *Heufferiana*), ezeken kívül van még néhány SCHUR és SIMONKAI által felállított alak is. A többi (*S. coerulea*, *marginata*, *transsilvanica*, *pseudo-rigida*, *Hagnaldiana*) részben SIMONKAI, nagyobb részben azonban már JANKA helyezték a synonymák közé. Alkalmam volt pontos mérések alapján a *S. pseudo-rigida*-t összehasonlítani a *S. rigida*-val, továbbá a *S. transsilvanica*-nak egy eredeti példáját a *S. Heufferiana*-val, ennek folytán hozzá kell járulnom JANKA-nak azon nézetéhez, hogy úgy a *S. pseudorigida*, mint a *S. transsilvanica* a synonymák közé való. Sajátságos, hogy SCHUR (l. c.) a sokféle kritika, de különösen a JANKA-é által confundálva, Erdélyből a *S. coeruleans*-t is felsorolja (*marginata* néven) a Bucsecs és Királykő mészszikláiról s azt mondja, hogy az úgy a *S. rigida*-hoz, mint a *S. Bielzii*-hez közel áll. A művében adott leírás azonban inkább a *S. Bielzii*-re illik, de hogy melyik növény rejlik alatta, azt bizonyosan meg nem mondhatom. Egyébiránt ez nem is fontos, mert ma már tudjuk, hogy mindkét említett hegyen úgy a *S. Bielzii*, mint a *S. rigida* előfordul, az igazi *S. coeruleans* pedig nem.

Ezek után igen érdekes FUSS Fl. Transsilvanica (1866 p. 716—718.) című művébe bepillantani. Őt is teljesen megzavarta a sok ellenmondás és helytelen korrekció, annyira, hogy a művében felsorolt hat *Sesteria*-faj közül csak kettő helyes adat. Az ő *S. coerulea*-ja valóságos keveréke lehet a fajoknak és válfajoknak, lehet abban *S. Heufferiana*, *rigida*, *turfosa* s még néhány SCHUR-féle változat is. A *S. Bielzii*-vel ő sem tudott mit csinálni, tehát a *S. rigida* alá vonta.

A JANKA által már korábban a synonymák közé helyezett *S. transsilvanica*-t és *Haynaldianá*-t újból felsorolja, de még a *S. tenuifolia*-t is, ezt a nagy tévedését azután SIMONKAI (Erd. fl.) korrigálta.

UECHTRITZ (Ö. B. Z. 1864. p. 223.), NEILREICH (Aufz. Ung. u. Slav. 1866. p. 19.), NYMAN (Consp. Fl. Eur. 1878—82. p. 795.), SIMONKAI (Erd. Fl. 1887. p. 569.), ZAPALOWICZ (Spraw. kom. fiziogr. 1889. t. XXXIV. p. 347.), RICHTER (Pl. Europ. 1890. I. p. 69.), SAGORSZKY és SCHNEIDER (Fl. Carp. Centr. 1891. p. 540.), PAX (Karpathen, 1898. I. p. 189.), ASCHERSON és GRAEBNER (Synopsis 1900 p. 317.), mind a JANKA tekintélyére támaszkodva sorolják elő hazánkból a *S. Bielzii* helyett a *S. coeruleans*-t.

Az irodalomban a fiatalabb dátumú *S. marginata* GRIS. (Spicil. 1844. II. p. 442.) névvel gyakrabban találkozunk az idősebb *S. coeruleans* FRIV. (Flora XIX. 1836. p. 438.) helyett. Ennek oka az, hogy GRISEBACH a «*coeruleans*» szót hibás képzésűnek állítván, FRIVALDSZKY növényét átkeresztelte. Az ilyen névváltoztatást az újabb szerzők szerencsére nem fogadják el.

Pontos mérések útján megejtett vizsgálódásaim alapján a *S. Bielzii* és *coeruleans* közötti különbségeket az alábbi táblázatban tüntettem fel:

Sesleria Bielzii Schur.

Termete karesú.

Szára végén is egyenes és ott $\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ széles.

Tőlevelei $1-2\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ szélesek, zöldek. Szárlevelei $1\frac{1}{2}-3\frac{1}{2}$ cm. hosszúak, $1\frac{1}{2}-3 \frac{m}{m}$ szélesek.

A virágzat $15-18 \frac{m}{m}$ hosszú, $5-10 \frac{m}{m}$ széles.

Minden füzérkében két fejlett és egy fejletlen virág van, az alsó füzérekben néha a harmadik virág is fejlett.

A kehelypelyvák $3\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ hosszúak $1 \frac{m}{m}$ hosszú szálkával.

A virágzat alján lévő külső toklás $3\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ hosszú, 5 erű, 5 szálkájú, ezek közül 4 kiesi $\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ hosszú, gyenge, az élen lévő 5-ik $1 \frac{m}{m}$ hosszú és erős, a virágzat közepén álló virágok külső toklásai 4 erűek, 4 szálkájúak, a végén állók pedig csak 3 erűek és 3 szálkájúak, de úgy a középső, mint a végálló külső toklászoknál csak az élen álló szálka van erősen kifejlődve, a többinek csak nyoma van.

A belső toklás $\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ hosszú, $\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ hosszú 2 szálkával a két élen.

A kevés számú és rövid szálkák miatt a virágzat nem látszik berzedtnek.

Sesleria coeruleans Friv.

Termete erőteljesebb.

Szára a virágzat alatt hajladozó s ott $1 \frac{m}{m}$ széles.

Tőlevelei $1-2\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ szélesek, kékeseek. Szárlevelei $2-4$ cm. hosszúak $2-3\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ szélesek.

A virágzat $15-25 \frac{m}{m}$ hosszú, $10-12 \frac{m}{m}$ széles.

Minden füzérkében két fejlett és egy fejletlen virág van, a harmadik sohasem fejlett.

A kehelypelyvák $\frac{1}{2}-7 \frac{m}{m}$ hosszúak, $1-3 \frac{m}{m}$ hosszú szálkával.

A virágzat alsó részén lévő toklás $5 \frac{m}{m}$ hosszú, 5 erű, 5 szálkájú, ezek közül az 1-ső $1 \frac{m}{m}$, a 2-ik $1\frac{1}{2} \frac{m}{m}$, a 3-ik $2 \frac{m}{m}$, a 4-ik $2\frac{1}{2} \frac{m}{m}$, az 5-ik, mely az élen van, $4\frac{1}{2} \frac{m}{m}$, mind-egyik, de különösen az élen lévő erősen fejlett. A középső és végső virágok külső toklásza 5 erű, 5 szálkájú, a szálkák még itt is erőteljesekek, de valamikézt rövidelbek az alsó virágok toklász-szálkái-nál.

A belső toklás $\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ hosszú, $2 \frac{m}{m}$ hosszú 2 szálkával a két élen.

A nagyobb számú és hosszabb szálkák miatt a virágzat berzedtnek látszik.

Ha most már ASCHERSON és GRAEBNER Synopsisában kifejezésre juttatott módon keressük a *S. Bielzii* rokonságát és syste-

matikai rangját, akkor az a *S. coerulea* (L.) «főfaj» alá fog sorakozni mint alfaj, tehát egyenrangú a szintén ide tartozó *S. Heuffleriana*-val, a balkáni *S. coeruleans*-al, *S. calcarea*-val, *S. budensis*-el és még más, nem hazai *Sesleriák*-kal is.

A *Sesleria*-k tanulmányozására hazánk különösen alkalmas terület, mert a fajok aránylagos sokaságából ítélve kétségtelen, hogy itt a *Sesleria*-k egy csoportjának oszlási centruma van.

A hazánk területén előforduló *Sesleriák* morphologiai, növény-geographiai s egyéb szempontokból való ismerete azonban nem elégséges még ahhoz sem, hogy eszmán csak a *S. coerulea* alakkörébe tartozó alfajok természetes őst is megtaláljuk. Ahhoz sokkal nagyobb flóratérület fajainak minden irányban való ismerete volna szükséges. Minthogy pedig a *Sesleriák* eredetileg kétségtelenül a hegyvidékek, füves sziklapadok, görgetegek és hasadékok szülőttei, tehát ha az említett *Sesleriák* őst vagy törzsét (főfaját) akarnánk keresni, azt havasainkon és alhavasainkon találhánk meg, de semmi esetre sem egy geologiailag későbben keletkezett termőhelyen, aminő az alacsonyabb vidékek nedves rétjei, ahol a most tőnek tartott *S. coerulea* (L.) terem. Az említett indokoknál fogva inkább feltehető, hogy a *Sesleria* lekerülve a magas hegyekről az alacsony fekvésű rétekre, ott a helyi viszonyokhoz való alkalmazkodás folytán morphologiailag és physiologiailag is elváltozott, tehát elszakadt az őstörzstől. Ennek folytán a *S. coerulea* a mostani, *semmi esetre sem phylogenetikus, hanem csak historikus elsőbbségű főfaji rangját* tisztán annak a véletlennek köszönheti, hogy ez volt az első faj vagy alak ebből a nemből, mely LINNÉ-nek a kezébe került. Ő persze még *Cynosurus* néven ismertette.

A táblázatban feltüntetett különbségeken kívül a *S. Bielzii* alfaji önállósága mellett vall azon körülmény is, hogy geographiai elterjedési köre jól el van különítve. A *S. coeruleans* balkáni növény, a *S. Bielzii* pedig egy kárpáti növény, a hazánkat körülövező Kárpátok havasi füve és pedig elkezdve a bánási flóratérület havasaitól félkörben egész a tátrai havasokig terjed, természetesen a hegyláncolatnak nemesak a magyar, hanem a szomszédos romániai és galicziai (Zapalowicz l. c.) oldalán, valószínűleg Bukovinában is (Rareu, Pietrile Domnei, HERBICH Fl. d. Bukow. p. 33 sub *S. coerulea*) előfordul.

A *S. Bielzii*-nek az északi Kárpátokra vonatkozó előfordulását UECHTRITZ publikálta először (l. c.), a Kopa-hágóról (akkoriban még *S. coeruleans* néven). UECHTRITZ példányát nem láthattam ugyan, hanem találtam egy másik példányt a Magyar Nemzeti Múzeum növénytanai osztályában a *Kopa-hágó térszomszédságából*, a «Leiten»-ről (HAZSL. exs. in herb. HAYN.), melyet Dr. FILARSZKY szívessége folytán megvizsgálva, a *S. Bielzii*-vel azonosnak találtam.

Ezek után teljes joggal arra következtetek, hogy már WAHLENBERG (Fl. Carp. princ. 1814. p. 37.) is látta a *S. Bielzii*-t. Ő t. i. a *S. coerulea* termőhelyeiről a következőket jegyzi meg: «Hab. ad

rupes tam planitierum ex. gr. Hradekini *quam alpium praecipue exteriorum ultra terminum Mughii adscendens, ubique*. A felsorolt termöhelyek közül a havasiak tehát másra, mint a *S. Bielzii*-re nem vonatkozhatnak. A 243. oldalon sorolom fel mindama termöhelyeket, melyekről *Sesleria Bielzii*-t láttam.

Über *Sesleria Bielzii* Schur.

Von L. v. Thaisz (Budapest).

Auf den grasigen Stellen der Hoch- und Vorgebirge Siebenbürgens kommt eine *Sesleria*-Art vor, welche zuerst der scharfsichtige SCHUR genau untersucht und von den *Seslerien* der niedrigeren Berggelände unterschieden hat. Er nannte sie *Sesleria Bielzii* nach Albert BIELZ, von welchem er diese Pflanze zum ersten Male erhalten hatte.

Dieser Name ist alsbald in den Wust der Synonyme versinken, und die in Rede stehende Pflanze wird, insbesondere seit JANKA'S diesbezüglichen Publicationen, bis zum heutigen Tage, selbst in ASCHERSON und GRAEBNER'S Synopsis, unter dem Namen *S. coeruleans* FRIV. angeführt, zu welchem als Synonym *S. Bielzii* SCHUR citirt wird.

Die von der budapester kön. ungar. Samencontrolstation herausgegebene «Sammlung ungarischer Gräser» giebt uns öfter Veranlassung, Revisionen von kritischen und zweifelhaften Grasarten unseres Landes vorzunehmen, so kam die Reihe auch auf die fragliche SCHUR'Sche *Sesleria*, welche der eigentliche Verfasser des genannten Exsiccatenwerkes, Dr. Árpád v. DEGEN auf verschiedenen Alpen Siebenbürgens in grosser Menge von Exemplaren gesammelt hat.

Mir kam die Aufgabe zu, die in der Litteratur so oft herumgeworfene *Sesleria Bielzii* vollständig zu klären, Anlass hierzu gab die Vermutung Dr. v. DEGEN'S, ob nicht SCHUR mit der Aufstellung seiner Art doch Recht behalte, und sich diese Art trotz allem stichhältig erweisen könnte. Zu diesem Behufe stand mir durch Liebenswürdigkeit Dr. v. DEGEN'S dessen reiches Balkan-Material von *Sesleria coeruleans* — unter welchem sich auch ein FRIVALDSZKY'Sches Original-Exemplar befindet — zur Verfügung, dieses habe ich nun mit dem reichen Material, welches Dr. v. DEGEN von den siebenbürgischen Hochgebirgen, dem Buceacs, Königsstein, Nagy Hagymás, Cisia, Galatiu und endlich vom classischen Standorte der *Sesleria Bielzii*, dem Berg Ünökő (Ineu, Kuhhorn) zusammengebracht hat. Das Ergebniss meiner Untersuchungen ist, dass die Pflanze der ungarischen Hochgebirge von jener des Balkans verschieden ist, der Name *Sesleria Bielzii* SCHUR also zu reactivieren ist.

Bevor ich die Beweise meiner Behauptung anführe, halte ich es für angezeigt, hier einen kurzen Auszug der von mir durch-

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1903

Band/Volume: [2](#)

Autor(en)/Author(s): Thaisz Lajos von

Artikel/Article: [Sesleria Bielzii Schur. 233-238](#)